

ным, а с другой стороны, нечистым и опасным. Поэтому и роды зачастую проходили вдали от человеческого жилья (у некоторых народов роженицы уходили в лес, славянские женщины рожали обычно в бане). Скрываясь от немцев в болоте, где он находит мертвую женщину с новорожденным младенцем, Гаврила приобщается к двум величайшим тайнам – смерти и рождения. Перегрызая пуповину, соединяющую умершую мать с живым ребенком, он физически ощущает границу между жизнью и смертью, понимает, что человек приходит в этот мир из небытия, через кровь, страдания и даже смерть.

Дорога из мира мертвых имеет в произведении и сугубо мифологический (фантастический) план: возвращение души матери с «того» света, чтобы спасти ребенка: «Вярнулася яе душа з шчаслівага раю, мо самім Богам бласлаўлёная на гэтае вяртанне, і перасцерагае яго, пракладвае, пратоптвае туды дарогу і яму» [3, с. 238]. Душа матери при этом воплощена в образе неизвестной птицы, которая, с точки зрения А. Василевич, «ахоўвае іх абодвух, ратуючы не толькі свайго сына, але і Гаўрылу, ратуючы ад самога сябе і “вечнага пекла ва ўласнай душы”» [2, с. 223-224].

Таким образом, мотив смерти в прозе В. Астафьева и В. Козько напрямую связан с нравственно-этической проблематикой произведений. Отношение к прошлому, к ушедшим предкам, к родным корням становится мерилем духовной состоятельности героев. Обращение писателей к сюжетам и образам языческой и христианской мифологии, связанным с мотивом смерти, возникающие при этом параллели и ассоциации не только усиливают философское звучание повестей и романов, но и позволяют глубже проникнуть в писательскую идею, за бытовым увидеть бытийное, открыть новые семантические пласты произведений.

Литература

1. Астафьев, В.П. Прокляты и убиты: Роман / В.П. Астафьев. – М.: Эксмо, 2007. – 832 с. – (Библиотека Всемирной Литературы).
2. Васілевіч, А.А. Раман-міф В. Казько / А.А. Васілевіч // Сучаснае беларускае літаратуразнаўства: сістэма каштоўнасцей і прыярытэтаў / навук. рэд. В.А. Максімовіч. – Мн.: Беларус. навука, 2006. – 292 с.
3. Казько, В.А. Бунт незапатрабаванага праху: Раман / В.А. Казько. – Мн.: І.П. Логвінаў, 2009. – 340 с. – (Кнігарня «Наша Ніва»).
4. Казько, В.А. Судны дзень / В.А. Казько. – Мн.: «Мастацкая літаратура», 1998. – 480 с.
5. Казько, В.А. Хроніка дзетдомаўскага саду: Раман / В.А. Казько. – Мн.: Маст. літ., 1987. – 430 с.
6. Семенова, М. Мы – славяне!: Популярная энциклопедия / М. Семенова. – СПб: Издательский Дом «Азбука-классика», 2007. – 560с.

В.В. Лапацінская (Віцебск)

ІНВЕРСІЯ ЯК ФАКТАР АДМЕТНАСЦІ ТВОРЧАЙ ІНДЫВІДУАЛЬНАСЦІ А. СЕРБАНТОВІЧА: ДА ПРАБЛЕМЫ ТЫПАЛОГІІ

Мова лірычнага твора адрозніваецца ад мовы праявічнага твора найперш сваёй экспрэсіўнасцю, якая ствараецца выбарам слоў (лексічны аспект), спецыфічным сінтаксісам, гукавой арганізацыяй тэксту. Паэтычная мова перадае інтанацыйна-гукавыя адценні выказвання. Эфект прысутнасці “жывога голасу” ў літаратурна-мастацкім тэксце дасягаецца сродкамі паэтычнага сінтаксісу – чаргаваннем сказаў рознага роду, наданнем маўленню экспрэсіі пры дапамозе інверсій, паўтораў, рытарычных пытанняў, выгукі, звароткаў.

Інверсія – сінтаксічная фігура літаратурнай і мастацкай мовы, якая азначае спецыфічную расстаноўку слоў або словазлучэнняў у сказе, пры якой парушаецца іх звычайны граматычны парадак. Інверсія мастаку слова дае магчымасць падкрэсліць слова, думку, вылучыць вобраз-дэталі.

Вылучаюць два асноўныя віды інверсіі:

- выказнік ставіцца перад дзейнікам; у такім выпадку лагічна і інтанацыйна на першае месца вылучаецца актыўна значымае дзеянне;
- назоўнік ставіцца перад прыметнікам-азначэннем, у выніку чаго акрэсліваецца значымасць прыметы.

Намі быў праведзены статыстычны аналіз выкарыстання двух названых відаў інверсіі як універсальнага сродка сінтаксічнай экспрэсіі ў паэзіі А. Сербантовіча, А. Вярцінскага, Р. Барадуліна, Я. Сіпакова, У. Нядзведскага і іншых паэтаў-шасцідзсятнікаў.

У зборніку Анатоля Сербантовіча “Азбука” ўжыванне інверсіі са значэннем “актыўна значымае дзеянне” складае – 73 выпадкі (59% ад агульнай колькасці) і 51 са значэннем “актыўна значымая прымета” (41%); у “Мінным полі” віды інверсіі амаль ураўнаважаны, хаця па-ранейшаму на першым месцы дзеяслоўная інверсія – 127 (55%) і 106 (45%) адпаведна. У “Пярсцёнку” агульная тэндэнцыя ўзрастання “кампанента дзеяння” ў тэксце атрымлівае сваё далейшае развіццё і праяўляецца максімальна – 194 (65%), у асобных выпадках да 104 (35%).

Дадзеныя статыстыкі сведчаць пра тое, што Анатоль Сербантовіч імкнецца перадаць рух жыцця словам, што аснову яго паэзіі складае дзеянне (актыўны носьбіт якога дзеяслоў і яго формы або субстантывы са значэннем “дзеянне”), на якое наслойваецца думка. І адбываецца такім чынам рух думкі на фоне руху мастацкага дзеяння. Перавага дзеяслоўнай інверсіі сведчыць і пра актыўнасць аўтарскай пазіцыі, і пра дынамізм яго творчасці ў цэлым, якая фіксуе і перадае дынамічную плынь самога жыцця. Аднак дзеянне ў творы арыгінальнага аўтара не поўнаасцю прэвалюе над апісальнасцю, не адмаўляе медытатыўнасць, а таму адбываецца “перапляценне” знешняга і ўнутранага дзеяння з філасафічнасцю. Гэтая рыса ў нечым збліжае стылі А.Сербантовіча і Анатоля Вярцінскага. У зборніках 60-х гадоў “Тры цішыні” і “Чалавечы знак” апошняга ўжыванне інверсіі са значэннем “актыўна значымае дзеянне” з’яўляецца адной з дамінуючых стылістычных фігур і складае 149 выпадкаў з 293.

Лірыка А. Сербантовіча ў плане выкарыстання інверсій са значэннем “актыўна значымага дзеяння” вельмі розніцца ад паэтычных прыёмаў Р.Барадуліна, Я. Сіпакова, В. Макарэвіча, У. Нядзведскага. Чыста лірычным, апісальным, сузіральным з’яўляецца Р. Барадулін. Колькасць выпадкаў інверсіі са значэннем “актыўна значымая прымета” ўзрастае ў яго паэзіі амаль па законах геаметрычнай прагрэсіі – 29 выпадкаў (“Маладзік над стэпам”) – 60 (“Рунець, красаваць, налівацца!”) – 80 (“Нагбом”) – 93 (“Неруш”), што сведчыць пра яе выяўленча-апісальны, малюнкавы характар, скіраванасць на знешнія прыметы, перадачу іх адценняў у цэлым. Падобнай з’яўляецца і лірыка. У Я. Сіпакова карыстанне інверсіяй мае таксама свае індывідуальныя асаблівасці: паводле карыстання відамі інверсіі ранняя паэзія гэтага мастака слова пераважна апісальная, але разам з тым назіраюцца паступовыя змены ў поглядах паэта на рэчаіснасць як на з’яву рухомую, дыялектычную, калі дзеянне саштурхоўвае прадметы, выкрэслівае “іскры” роздуму з рухомай рэальнасці. Колькасны паказчык ужывання дзеяслоўнай інверсіі Янкам Сіпаковым узрастае амаль у 8,5 разоў у яго зборніку “Лірычны вырай” параўнальна са зборнікам “Сонечны дождж” (з 9 да 38 разоў). Такая асаблівасць паэзіі арыгінальнага аўтара дае магчымасць сцвярджаць, што змены ў сіпакоўскім стылі характарызуюцца рухам ад апісальнасці да сінтэзу. Васіль Макарэвіч адносіцца да тых паэтаў, для якіх на пачатку творчага шляху апісанне і дзеянне – раўнацэнныя фактары, хаця пэўная перавага надавалася апісальнасці.

Такім чынам, лірыка А. Сербантовіча паводле карыстання інверсіямі ўяўляе сабой рухомую, актыўную, дынамічную з’яву. У ёй на першым месцы дзеянне, якое з дапамогай інверсіі актывізуецца і драматызуецца. Падобнае назіранне практычна дака-

звае сувязь і ўзаемапранікненне прыкмет лірыкі і драмы. Тэарэтычнаму аспекту вывучэння дадзенай праблемы ў рускім і айчынным літаратуразнаўстве пачала надавацца ўвага толькі з 60-х гадоў мінулага стагоддзя, што было абумоўлена аб'ектыўнымі і суб'ектыўнымі прычынамі. Да ліку першых адносіцца разуменне лірыкі як, можа, самага рухомага і зменлівага роду літаратуры, які актыўна засвойвае жанрава-стылявыя рысы эпасу і драмы. Да ліку другіх можна аднесці з'яўленне прамежавых ліра-эпічных і ліра-драматургічных форм у творчасці многіх аўтараў. “Сучасная паэзія мае “сінтэтычны характар”, імкнецца як бы зноў назад, да свайго старажытнага сінкрэтызму, каб дастойна раскрыць шматгранны, маштабны свет і такія ж суб'ектыўныя перажыванні.

Тэндэнцыя міжродавай сувязі яскрава выявілася ў творчасці А.Сербантовіча. Яго лірычныя і ліра-эпічныя творы напісаны і па законах драмы. Так, дзеянне і дыялогавасць пакладзены ў аснову паэмы “Міннае поле”, якую з лёгкасцю можна ўвасобіць на сцэне, бо кожная частка – гэта маналог удзельніка трагічных ваенных падзей, а разам яны складаюць дыялог аднадумцаў. Маналогі гучаць поліфанічна, звернуты да рэцыпіента, уздзеінічаюць на яго падсвядомасць і сцвярджаюць гуманістычную ідэю ўсяго твора.

Да ліку такіх ліра-драматургічных твораў можна аднесці і верш з чатырох частак “Мост” (з падзагалоўкам “Амерыканская трагедыя”), у якім Анатоль Сербантовіч не толькі скарыстоўвае дыялогавасць як аснову драматургіі, але і ўводзіць аўтарскія рэмаркі перад кожнай часткай.

З дапамогай дзеяслоўнай інверсіі вылучаецца на першы план дзеянне, а значыцца, актывізуецца драматургічны пачатак. Так, большасць інверсаваных дзеясловаў у А. Сербантовіча маюць лексічнае значэнне “руху”, “уздзеяння на прадмет ці з’яву”: адкрываў, стукаецца, павялі, цягнуўся, ветразь надзімалі, распусціла, крадзецца, трубіла, гуляе, падаюць, бінтуе, кльонула, падбегла, спусціліся, хрысціў, збівала, спіну засланілі, асядлалі павукамі, уздрыгнулі, ківалі, затрапеча, дымам спавіта, цікаюць, круцяцца, ляціць, б’ецца, сцякала, размяталіся, расцягваюць, скачыць, кружыцца і т.п.

Нельга абысці ўвагай і вершы паэта, у якіх на інверсіі са значэннем “актыўна значымае дзеянне” трымаецца ўвесь твор, дзякуючы ёй выразней падкрэсліваецца яго ідэя. Так, у вершы “Асколкі”, які складаецца толькі з адной чатырохрадковай страфы, інверсія падкрэслівае мастацкае значэнне метафары “ныюць даўнія асколкі”, і менавіта з дзеяслова “ныюць”, на які падае лагічны націск, з яго семантыкі вынікае ідэя ўсяго твора: балючая памяць вайны вышэйшая нават за каханне:

*Мы многа пішам пра вайну і боль,
А пра каханне – час ад часу толькі:
То з кожным годам усё больш і больш
У ранах ныюць даўнія асколкі [1, с. 51].*

Верш “Даўно не чуў я шолах лісця...” вельмі дынамічны, экспрэсіўны дзякуючы выкарыстанню аўтарам дзеяслоўных інверсій. Лірычны герой не чуў ўжо даўно шолаху лістоты, бо збег з роднага сяла, “ляцеў на яркія рэкламы”, “мяняў сябе” – і ў выніку апынуўся ў падвешаным стане паміж зямлёй і небам, павіс, як яшчэ зялёны ліст. У дадзеным творы інверсіі падкрэсліваюць хуткацечнасць імкнення героя да мройнага шчасця, а таму і нетрываласць, непатрэбнасць, неуніверсальнасць, зманлівасць апошняга.

Разгледзім інверсіі А.Сербантовіча са значэннем “актыўна значымай прыметы”. Прыметнікі, якія трапляюць у інверсаванае становішча, працуюць на агульны пафас паэзіі мастака слова, фарбуюць яе ў сіні колер (*кветкі – сінія, горы – сінія, неба – сіняе, галубяння – сіняя і т.п.*), “падвышаюць” настрой, ствараюць “светлую” каляровую палітру (*кусты малочныя, усмешкі светлыя, сукенка белая, бярозкі белыя, зямля святая, крыло агніста-белае, галавою русай, іпакоўня светлая, промень светлы, крылы белым-белыя і г.д.*). На агульным светлым малюнку дзякуючы інверсіі сэнсава вылуча-

еца прыметнік “шэры” (косы шэрыя, камень шэры, дрэва шэрага клін), надае светабачанню паэта адзнакі трагедыйнасці, узмацняе разуменне ім неадназначнасці жыцця, яго драматызму. Так у сярэдзіне адносна аптымістычных, адліжных 60-х гадоў паэт здолеў адчуць ілюзорнасць надзей на змены, трагічнасць сітуацыі.

Інверсаванымі прыметнікамі падкрэсліваюцца і людскія недахопы і заганы грамадства: усмешкі падробныя, няшчырасць мыльную, святош малых, сукі непладаносныя. Гэтым праявам няшчырасці, нялюдскасці А.Сербантовіч супрацьпастаўляе, зноў карыстаючыся інверсіяй, пазітыўныя каштоўнасці: кроў бунтарская, вочы маладыя, позірк суровы, радасць людская, прамень іскрысты, папера чыстая.

З дапамогай прыметнікавай інверсіі, як і іншых сродкаў паэтычнага сінтаксісу, мастаком слова раскрываецца трагізм вайны. У вершы “Шырокія дарогі і вялікія” інверсія, нават пачынаючы з назвы твора, дапамагае сцвердзіць гуманістычную ідэю: вялікія дарогі не павінны прыводзіць да смерці, павінны быць дарогамі жыцця. Прыметнік “вялікі” ў інверсаваным становішчы падкрэслівае маштаб чалавечай трагедыі, “працуе” на вечную тэму “жыццё і смерць”.

Такім чынам, інверсія як дзейсны сінтаксічны, лагічны і інтанацыйны сродак адыгрывае значную ролю ў творчасці А.Сербантовіча. Аналіз двух відаў градацыйнай інверсіі засведчыў:

1) аўтар вельмі часта карыстаецца падобным сродкам паэтычнай мовы, у яго амаль не сустракаюцца вершы без гэтай сінтаксічнай фігуры, а некаторыя (“Горы – сінія, неба сіняе...”, “Нямыя размаўляюць пальцамі...”, “Маё дзяцінства, нібы птушка...”, “Балада”, “Ліхтар”, “Асколкі ў целе носіць інвалід...”, “Крумкаюць задаволеныя жабы...” і г.д.) поўнасьцю будуецца на прынцыпе інверсійнага ўзмацнення, дзякуючы якому павышаецца экспрэсіўнасць выказвання, выразней акрэсліваюцца з’явы, актывізуецца дзеянне;

2) паэзія А. Сербантовіча ад зборніка да зборніка “насычалася” дзеяннем, збліжалася з драматычным родам літаратуры. Гэтымі тыпалагічнымі сыходжаннямі яна блізкая да паэзіі У. Караткевіча і А. Вярцінскага.

Літаратура

1. Сербантовіч, А. Азбука. / А. Сербантовіч. – Мінск: Беларусь, 1966. – 100 с.

Д.М. Лебядзевіч (Гродна)

АНТЫЧНЫЯ МАТЫВЫ Ў ВІЗАНТЫЙСКОЙ ЛІТАРАТУРЫ IV–II стст.

Візантыйская літаратура і культура ў выніку своеасаблівых гістарычных умоў аказалася ў эпоху Сярэднявечча адзінай спадкаемніцай, захавальніцай і прадаўжальніцай традыцый грэчаскай антычнасці. Відаць таму, Візантыя як адзіная дзяржава з магутнай цэнтралізаванай уладаю адчувала сябе цэнтрам свету, які непасрэдна ўспрыняў тысячагадовую антычную традыцыю. Арыентацыя на антычную традыцыю выявілася ў імкненні запазычыць і захаваць асноўныя літаратурныя жанры папярэдняй эпохі, пра што сведчаць грэкамоўныя творы, якія ствараліся і бытавалі як на тэрыторыі візантыйскай імперыі, так і па-за яе межамі, на страчаных Візантыяй землях. Але візантыйская літаратура, у адрозненне ад антычнай, была прасякнута хрысціянскім светаўспрыманням, таму не толькі пераасэнсоўваліся старыя традыцыйныя жанры, але і з’яўляліся новыя. Выкарыстанне традыцыйных форм, прыёмаў і метадаў жанравай і славеснай выразнасці язычніцкай літаратуры і паступовы разрыў з ёй асабліва выразна прасочваецца ў хрысціянскай паэзіі 4-6 стст., што менавіта і раздзяляе візантыйскую літаратуру гэтых часоў на традыцыйную і новую. У традыцыйнай паэзіі прыдатнымі становяцца такія